

Kristýna Remešová

Působení Jaroslava Helferta v poválečném období na Rychnovsku

Bakalářská práce v rámci studijního oboru Presentace a ochrana kulturního dědictví na Historickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2023.

Posudek vedoucího práce

Autorka si vytkla za cíl ve své bakalářské práci vysledovat působení Jaroslava Helferta na Rychnovsku po 2. světové válce.

Zatímco Helfertova role mezi válkami na poli brněnského a moravského (případně československého) muzejnictví je více méně známá, jeho působení po skončení kariéry v Moravském zemském muzeu po roce 1948 zůstává stále ještě více méně neprozkoumané. Dokonce se zdá, že jeho zdejší práci v podorlickém Potštejně a okolí věnovali větší pozornost muzeologové, muzejníci a památkáři moravští, než jejich kolegové (východo)čeští. Autorka se pokouší tuto mezeru částečně zaplnit.

V první části své práce podává stručný přehled životních osudů Jaroslava Helferta i jeho zapojení v brněnském muzeu na různých pozicích až po funkci nejvyšší, a to zejména jako organizátora práce a zpracování sbírek Moravského zemského muzea. Dílčí pozornost je věnována i jeho nezastupitelnému přínosu pro ustavení a rozvoj vysokoškolského vzdělávání i organizační a odbornou práci na poli muzejnictví v rámci tehdejšího Svazu československých muzeí, včetně jeho fungování jako inspektora moravských muzeí. Tato část práce pokrývá meziválečné a krátce poválečné období, včetně epilogu v roce 1948, kdy byl nejprve zbaven funkce ředitele brněnského muzea krátce po okupaci v březnu 1939 a opakovaně po únoru 1948, kdy byl nucen odejít do výslužby.

Těmto aktivitám se autorka věnuje v nezbytně nutné míře a zejména proto, aby naznačila rozsah Helfertovy práce na poli muzejnictví a památkové péče v první polovině jeho profesionálního života.

Těžiště její studie však spočívá v části druhé, případně třetí, které jsou zcela věnovány fungování Helferta ve východočeském Potštejně, kam po 2. světové válce trvale přesídlil, i v širším okolí na Rychnovsku.

Autorka postupně sleduje poměrně podrobně práci Helferta nejprve na úseku péče o písemnosti a archiválie obce Potštejn i opuštěné písemné fondy vzniklé z činnosti zdejší vrchnosti, které bylo potštejnské panství záhy po květnu 1945 znárodněno. Zde se Helfert zasadil o záchranu roztroušených písemností a posléze i o jejich prvotní uspořádání a zpřístupnění pro badatelské využití. K tomu sám přispěl i minimálně dvěma rozsáhlými rešeršemi, které zpracoval pro potřeby soudobé (nastupující marxistické) historiografie.

V popisu těchto událostí by bylo možné autorce vytknout jisté drobné terminologické nepřesnosti, které však spíše odrážejí složitou a mnohdy překotnou dobu konstituování poválečného archivnictví, jež teprve organizovalo své základy. Tato připomínka vůči autorce je spíše formální, protože zaznamenat a pochopit tyto pohyby a turbulence je podle mého názoru nad síly a schopnosti studenta/-tky bakalářského studia ne-archivního směru.

O obtížích, které do jisté míry přetrvávají až do současnosti, svědčí např. i to, že fondy, které Helfert na přelomu 40. a 50. let minulého století v podstatě zachraňoval před hrozící zkázou, dodnes (po téměř

třech čtvrtinách století) nejsou mnohdy přístupné pro badatelské využití, protože zůstávají nezpracované.

Naopak poněkud „nestandardní“ vztah Helferta k některým písemnostem, ke kterým naznačeným způsobem získal přístup, dokládá fakt, že např. některé deníky Chamaré nejsou dnes součástí organického fondu potštejského velkostatku, ale jsou uloženy v Helfertově osobní pozůstalosti.

Své muzejnické kořeny a zkušenosti z Brna uplatnil Jaroslav Helfert v Potštejně při opakovaných pokusech o zřízení památníku obce Potštejn s důrazem na téma hledání údajného potštejského pokladu literárně zpopularizované Mistrem Aloisem Jiráskem. Z autorkou publikovaných dobových zpráv popisujících jednotlivé formy expozic lze poměrně přesně posoudit, nakolik Helfert i v „malých potštejských“ poměrech dokázal aplikovat základní principy muzejní prezentace na monotematickou expozici i na širěji pojaté dějiny obce a panství.

Současně zde Helfert jako by předešel (minimálně zastihl) dobu a založil v Potštejně při vznikajícím památníku i tzv. „vlastivědný kroužek“, který spolupracoval jak při sbírkotvorné činnosti (v době, kdy se ještě takto nenazývala) a současně využíval výsledky bádání muzejních sbírek pro regionálně vlastivědné práce.

Z potštejského památníku vedla pak více méně logicky cesta Jaroslava Helferta v polovině 50. let do čela nově konstituovaného okresního muzea v Rychnově nad Kněžnou, kde se v následujících letech podílel na organizaci sítě místních muzeí a památníků na celém Rychnovsku.

Oprávněně velká pozornost je věnována autorkou Helfertovu působení v oblasti památkové péče. Zde se jí podařilo shromáždit velice zajímavé poznatky a dokumenty k roli Helferta na poli rozvíjející se památkové péče, kterou konstituoval jako okresní konzervátor památkové péče.

Autorce se podařilo dohledat i některé autentické materiály zpracované přímo Helfertem, jeho odborné návrhy na památkovou ochranu, dokonce i jím rozpracovanou kartotéku s dokumentací nejen nemovitých objektů regionu, ale i interiérového vybavení opuštěného potštejského zámku, kterého se následně zmocnily orgány Revolučního odborového hnutí a přetvořily ho k potřebám odborářského školícího střediska.

Právě tato zachovaná a nyní dílčím způsobem zpřístupněná kartotéka skýtá možnost dalšího bádání a hodnocení konkrétních postupů památkáře Jaroslava Helferta právě v souvislostech autorčina studijního oboru „prezentace a ochrana kulturního dědictví“.

Závěrem autorka připojuje přehled Helfertovy publikační činnosti, mnohdy rozptýlené v mnoha drobných lokálních tiscích a stránkách regionálních periodik 50. až přelomu 60. a 70. let 20. století.

Závěr:

Celkově považuji za pozitivním, že se autorce podařilo v základních obrysech vykreslit různorodé působení Jaroslava Helferta, který z prostředí „velkého“ muzejního světa moravské metropole přešel na východočeský venkov – tady se omlouvám všem zdejším patriotům za toto hodnocení. Přitom využila velmi široké spektrum různých pramenů a informačních zdrojů – od autentických archivních pramenů, přes kroniky obce, Helfertovu osobní pozůstalost, jeho vlastní odborná stanoviska i publikační výstupy a využila též vzpomínky pamětníků a potomků, které vyhledala a kontaktovala.

Jak byly Helfertovy „moravské“ zkušenosti v Potštejně přijímány, jaké reakce zde vyvolávaly, není přesněji známo.

Nicméně předložená práce dokládá, že Jaroslav Helfert si za své mnohostranné působení na Potštejnsku a Rychnovsku v druhé polovině svého života pozornost a ocenění po právu zaslouží.

O to příznačnější je zjištění autorky, že na rozdíl od mnoha lázeňských či sezónních hostů Potštejna (zejména dobových „společenských a kulturních elit“) je zde dnes Jaroslav Helfert téměř neznámou postavou.

Zda je to typické pro podobné osudy, kdy velké osobnosti zavane osud na „periferii“ společenského života, je již téma spíše na sociologickou studii...

Práci doporučuji k obhajobě a hodnotím ji stupněm

V Hradci Králové 12. ledna 2024

PhDr. Zdeněk Zahradník, vedoucí práce